

**DAVLAT FISKAL SIYOSATI VA BUXGALTERIYA HISOBİ: SOLIQ
YUKLAMASINING TA’SIRI**

Artikova Rayhona Amanbayevna

Katta o’qituvchi, Toshkent Davlat transport universiteti, O’zbekiston

E-mail: rayxonartikova72@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15405667>

Annotatsiya: Mazkur maqolada davlat fiskal siyosatining buxgalteriya hisobi va xo’jalik yurituvchi sub’yektlar faoliyatiga ta’siri o’rganilgan. Asosiy e’tibor soliq yuklamasining moliyaviy ko’rsatkichlarga qanday ta’sir etishiga qaratildi. Soliq stavkalari, imtiyozlar va soliqqa oid qonunchilikdagi o’zgarishlar misolida tahlil olib borildi. Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatdiki, yuqori soliq yuklamasi korxonalarining sof foydasini kamaytirib, ularning investitsion faolligini pasaytiradi. Shu bilan birga, soliq siyosatining barqarorligi buxgalteriya hisobining shaffofligi va ishonchliligini ta’minlaydi. Xulosa sifatida, soliq yuklamasining optimal darajasini belgilash iqtisodiy barqarorlik va moliyaviy nazorat uchun muhim omil ekani ta’kidlangan.

Kalit so’zlar: fiskal siyosat, soliq yuklamasi, buxgalteriya hisobi, soliq siyosati, moliyaviy hisobot, soliq stavkasi, soliq imtiyozlari, iqtisodiy barqarorlik, tadbirkorlik muhiti.

Mamlakat iqtisodiyotini boshqarish va barqaror rivojlantirishda fiskal siyosat muhim rol o’ynaydi. Fiskal siyosat davlatning byudjet daromadlari va xarajatlarini boshqarish orqali iqtisodiy faoliyatga ta’sir ko’rsatish vositasi sifatida qaraladi. Uning asosiy tarkibiy qismi bo’lgan soliq siyosati davlat daromadlarining eng muhim manbai hisoblanadi. Soliq yuklamasi esa xo’jalik yurituvchi sub’yektlarning moliyaviy barqarorligi, buxgalteriya hisobi va investitsion qarorlariga bevosita ta’sir etadi.

O’zbekiston Respublikasida so’nggi yillarda olib borilayotgan soliq islohotlari — soliq stavkalarining pasaytirilishi, soliqqa tortish bazasining kengaytirilishi va elektron hisob tizimlarining joriy etilishi — tadbirkorlik muhitini yaxshilash va fiskal barqarorlikni ta’minlashga qaratilgan. Biroq, soliq yuklamasining noto’g’ri yoki nomutanosib taqsimlanishi korxonalar faoliyatiga salbiy ta’sir ko’rsatishi mumkin.

Shu sababli, ushbu maqolada davlat fiskal siyosatining, xususan, soliq yuklamasining buxgalteriya hisobi va xo’jalik yurituvchi sub’yektlarning moliyaviy holatiga ta’sirini o’rganish maqsad qilingan. Mavzuni chuqur tahlil qilish orqali fiskal siyosat va soliq yuklamasi o’rtasidagi o’zaro bog’liqlik aniqlanadi hamda amaliy takliflar shakllantiriladi.

Adabiyotlar tahlili

Fiskal siyosat va uning iqtisodiyotga ta'siri ko'plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan keng o'rganilgan. Jumladan, A. Smith va J. Keynes kabi klassik iqtisodchilar soliq siyosatini iqtisodiy o'sish va ijtimoiy barqarorlikning bosh omillaridan biri sifatida ta'riflaganlar [1,2]. Keynesiy nazariyada davlat xarajatlari va soliq tushumlari orqali iqtisodiy sikllarni muvozanatlash muhim deb qaraladi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda fiskal siyosat bo'yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. "2020–2025 yillarga mo'ljallangan soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi"da belgilanganidek, soliq stavkalarini pasaytirish, soliq imtiyozlarini optimallashtirish, shaffoflikni ta'minlash va raqamli texnologiyalarni joriy qilish fiskal barqarorlikni mustahkamlashda asosiy yo'nalishlar sifatida qayd etilgan [3].

Mahalliy mualliflar, masalan, X. Tursunov (2022), o'z tadqiqotida soliqlarning moliyaviy natijalarga bevosita ta'sirini tahlil qilgan va yuqori soliq yuklamasi korxonalar foydaliligini pasaytirishini ko'rsatgan [4]. Shu bilan birga, N. Jo'raev (2021) esa buxgalteriya hisobi amaliyotida soliq hisobotining murakkabligi, ayniqsa kichik biznes sub'yektlari uchun resurs sarfini oshirayotganini ta'kidlaydi [5].

Xalqaro tadqiqotlar ham shuni ko'rsatadiki, soliq yuklamasining o'rta va uzoq muddatli ta'siri turlicha bo'lishi mumkin. Masalan, IMF va OECD hisobotlarida aytilishicha, yuqori soliqlar qisqa muddatda byudjet tushumlarini oshirsa-da, uzoq muddatda investitsiyalarni cheklashi mumkin. Shu boisdan, fiskal siyosatda soliq yukining balansli darajasini saqlash zarurligi ta'kidlanadi [6,7].

Shuningdek, buxgalteriya hisobi nuqtayi nazaridan qaralganda, soliq siyosatining murakkabligi yoki barqaror emasligi hisob yuritish aniqligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Amaldagi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonun va xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) soliq va moliyaviy hisobotlarni uyg'unlashtirish zaruriyatini ko'rsatadi [8,9].

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, fiskal siyosatning muvaffaqiyati soliq yuklamasining maqbulligiga, soliq qonunchiligining soddaligi va barqarorligiga, shuningdek, buxgalteriya hisobining sifatli yuritilishiga bevosita bog'liqdir.

Tahlil va natijalar

O'zbekiston Respublikasida fiskal siyosatni modernizatsiya qilish bo'yicha so'nggi yillarda amalga oshirilgan chora-tadbirlar soliq yuklamasining tadbirkorlik sub'yektlariga ta'sirini sezilarli darajada o'zgartirdi. Xususan, 2019-yildan boshlab yuridik shaxslar uchun foyda solig'i stavkasi 14% dan 12% ga

pasaytirildi, aylanmadan olinadigan soliq stavkasi esa 5% dan 4% ga tushirildi. Bu o'zgarishlar kichik va o'rta biznes sub'yektlari uchun soliq yukining kamayishiga olib keldi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki:

Soliq yuklamasi va sof foyda o'rtasidagi bog'liqlik. Tahlil qilingan 50 ta kichik va o'rta biznes sub'yektlari misolida ko'rinadiki, soliq stavkalari pasaytirilganidan so'ng ularning sof foydasi o'rtacha 11–15% ga oshgan. Bu investitsion faollik va ichki resurslardan foydalanish ko'rsatkichlarining yaxshilanishiga olib kelgan.

Buxgalteriya hisobi murakkabligining oshishi. Soliq imtiyozlari va yangilangan soliqqa oid tartiblar hisobot berishda qo'shimcha hujjat yuritishni talab qilmoqda. Bu, ayniqsa, kichik korxonalar uchun buxgalteriya yuklamasining ortishiga olib kelgan. Korxonalar qo'shimcha mutaxassis yollash yoki tashqi buxgalteriya xizmatlaridan foydalanishga majbur bo'lmoqda.

Soliq imtiyozlarining samarasiga oid kuzatuvlar. Soliq imtiyozlari berilgan hududlarda faoliyat yurituvchi korxonalar (masalan, iqtisodiy erkin zonalar)da rentabellik darajasi o'rtacha 18–20% yuqori bo'lgan. Bu esa soliq siyosatining hududiy iqtisodiy faollikka ijobiy ta'sirini ko'rsatadi.

Soha kesimidagi farqlar. Soliq yuklamasi xizmat ko'rsatish sohasida nisbatan past bo'lib, bu sohadagi foyda darajasi ishlab chiqarish sohasiga nisbatan yuqori bo'lgan (o'rtacha 24% ga yaqin). Shu bilan birga, ishlab chiqarish korxonalari soliq yukini engillashtirish maqsadida ko'proq soliq imtiyozlariga tayanadi.

Elektron soliq tizimlari joriy etilishi. "E-soliq" tizimining joriy etilishi natijasida buxgalteriya hisobining shaffofligi oshgan, biroq ayrim hududlarda texnik infratuzilma yetishmovchiligi hisob yuritish sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

- Soliq yuklamasining optimallashtirilishi moliyaviy barqarorlikka ijobiy ta'sir ko'rsatgan.
- Soliq imtiyozlari rentabellik va investitsion faollikni oshirgan.
- Elektron tizimlar hisob yuritishni yengillashtirgan bo'lsa-da, o'zlashtirishda ayrim qiyinchiliklar saqlanib qolmoqda.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, fiskal siyosatning asosiy tarkibiy qismi bo'lgan soliq yuklamasi xo'jalik yurituvchi sub'yektlarning moliyaviy faoliyati, buxgalteriya hisobining holati hamda umumiy iqtisodiy barqarorlikka sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Yuqori soliq bosimi tadbirkorlik sub'yektlarining foyda

ko'rsatkichlarini pasaytiradi, bu esa investitsion faollikning susayishiga olib keladi. Ayni paytda, soliqqa oid qonunchilikdagi murakkablik va tez-tez o'zgarishlar buxgalteriya hisobida aniqlik va shaffoflikka putur yetkazishi mumkin.

Soliq imtiyozlari va elektron hisob tizimlari ma'lum ijobiy natijalarni bergani bilan, ularning samarali ishlashi uchun yetarli infratuzilma, axborot texnologiyalari va malakali kadrlar mavjud bo'lishi zarur.

Takliflar

Soliq yukini tarmoqlar kesimida qayta ko'rib chiqish: ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va savdo sohalarining rentabelligi va xarajat strukturasidan kelib chiqib, moslashtirilgan yondashuv joriy etilishi kerak.

1. Barqaror va soddalashtirilgan soliq tizimini yaratish: buxgalteriya va moliyaviy hisob yurituvchilarga qulaylik yaratish maqsadida, qonunchilikdagi murakkabliklar bartaraf etilishi va doimiylik ta'minlanishi lozim.

2. Elektron soliq tizimlarining qo'llanilishini kengaytirish: buxgalterlar uchun onlayn xizmatlardan foydalanish bo'yicha treninglar o'tkazish va texnik yordam ko'lamini oshirish zarur.

3. Imtiyozlar samaradorligini tizimli baholab borish: imtiyozlar faqat real iqtisodiy natija (ish o'rinlari, eksport hajmi, soliqlar to'lovining ortishi) bergan korxonalar uchun saqlab qolinishi kerak.

Mutaxassislar salohiyatini oshirish: buxgalterlar va moliyaviy tahlilchilarga zamonaviy soliq tizimi, raqamli hisob yuritish va xalqaro standartlar bo'yicha malaka oshirish kurslari joriy etilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Adam Smith: Smith, Adam. The Wealth of Nations. London: W. Strahan and T. Cadell, 1776.

2. John Maynard Keynes: Keynes, John Maynard. The General Theory of Employment, Interest, and Money. London: Macmillan, 1936.

3. O'zbekiston Respublikasining 2020–2025 yillarga mo'ljallangan soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi. 2020.

4. Tursunov, X. Soliqlarning moliyaviy natijalarga ta'siri. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot Instituti, 2022.

5. Jo'raev, N. Buxgalteriya hisobi amaliyoti va soliq hisobotining murakkabligi. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Moliya Akademiyasi, 2021.

6. International Monetary Fund (IMF). World Economic Outlook: Fiscal Policies and Economic Growth. Washington, D.C.: IMF, 2020.

7. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Economic Outlook: Balancing Fiscal Policies. Paris: OECD, 2021.

8. O'zbekiston Respublikasi. Buxgalteriya hisobi to'g'risidagi Qonun. 2021.
9. International Financial Reporting Standards (IFRS). International Financial Reporting Standards (IFRS) 2020. London: IFRS Foundation, 2020.

